

Aslıhan Zinderen (Ed.), *Dijital Sosyoloji Çalışmaları*, Nobel Akademik Yayınları, 2021, 277 s.

Değerlendiren: Hilal Kaşık

Dijitalleşme olgusu her geçen gün hayatımızın önemli bir parçası olmaktadır. Bu anlamda literatüre bakıldığında son dönem dijitalleşme ve etkileri üzerine sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Sosyoloji alanında da dijitalleşme konusu “dijital sosyoloji” başlığı altında tartışılmaktadır. Özellikle dijital sosyoloji alanına ilişkin araştırmalar 2000 sonrası artmaya başlamıştır. Bu noktada dijitalleşmenin eğitimi, sağlığı, hukuku, siyaseti, mesleği, göçü, aileyi, çalışma hayatını, engelliliği ve eşitsizlikleri nasıl etkilediğine ilişkin sosyolojik bir perspektiften yapılan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. 2021 yılında yayımlanan *Dijital Sosyoloji Çalışmaları* kitabı da dijitalleşmenin hem makro anlamda toplumsal hayatta hem de mikro anlamda bireysel ilişkilerde nasıl deneyimlendiğini çok çeşitli konu başlıkları altında ele almaktadır.

Kitabın editörü Doç. Dr. Aslıhan Zinderen, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü’nde görev yapmaktadır. İnternet haberciliği, haber teknolojileri, yeni medya ve dijital sosyoloji çalışma alanları arasındadır. Yazar, önsözde bu çalışma ile dijitalleşme ve etkilerine ilişkin farkındalığı arttırmayı ve dijitalleşme konusuna katkı sunmayı amaçladığını ifade etmektedir. Fakat burada makalelerin içeriği hakkında detaylı bir açıklama yapmamaktadır. Hangi yazarların hangi konuları

 Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi. hilalkasik4@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-9430-9943>

 © İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0338
insan & toplum, 2023; 13(1): 473-477.
insanvetoplum.org

ele aldığına ilişkin kısa da olsa bir giriş yazılmamıştır. Kitap hakkında bilgi vermek ve yazarların tanıtımı için önsözde konunun öneminden ve ilgili literatüre nasıl bir katkı sunulmasının amaçlandığından bahsedilmesi yerinde olurdu. Bu durum, kitabın önemli bir çalışma olması önünde herhangi bir engel değildir. Fakat kitapta yer alan makalelerin konu tercihlerinin nasıl ve neye göre yapıldığının açıklanması kitabın kapsamı ve tanıtımı açısından önemli olabilirdi.

Kitap sosyoloji, eğitim ve iletişim alanında çalışmalar yapan akademisyenler tarafından yazılmış on iki makaleden oluşmaktadır. Bu makaleler; dijital sosyolojinin ne olduğu, dijital eşitsizliklerin Covid-19 pandemi süreciyle birlikte nasıl deneyimlendiği, gazetimin nasıl arttığı, kimliğin dijital kimliğe nasıl dönüştüğü, dijitalleşmenin kuşaklar arasında nasıl bir değişime neden olduğu, ebeveynliğin, sağlığın, diplomasinin ve eğitimin dijitalleşme ile ne tür bir değişim ve dönüşüm geçirdiği soruları üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda toplamda on beş akademisyenin katkısıyla oluşturulmuş kitap, dijital sosyoloji kapsamına dahil edilebilecek pek çok konuyu ele alan kapsamlı bir eserdir.

Kitabın ilk makalesi Mustafa Berkay Aydın'ın "Dijital Sosyoloji Üzerine Notlar" başlıklı çalışmasıdır. Bu makale dijital sosyolojinin gelişimini tarihsel ve toplumsal bağlamda ele almaktadır. Makalede internetin gelişimi, dijitalleşme ve dijital toplum kavramının diğer toplum tanımlarıyla olan ilişkilerine değinilmiştir. Bu anlamda kitabın ilk makalesinin dijital sosyolojin ne olduğu, tarihsel olarak nasıl geliştiği sorularına literatürdeki önemli kaynaklara referansla yanıt araması oldukça faydalı olmuştur. Diğer on bir makaleyi okumadan önce ilk olarak dijital sosyolojinin kapsamının açıklanması kitabın tasnif edilişi anlamında da önemli bir noktadır.

Toplumsal tabakalaşma konusu klasik sosyologlardan itibaren her zaman sosyolojinin önemli konularından biri olmuştur. Dijital sosyoloji çalışmalarının da üzerinde durduğu alanlardan biri, "dijital eşitsizlik" konusudur. İnternetin gelişimi ve teknolojik araçların kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal bilimler alanında temel bir soru oluşmuştur: Teknoloji ve teknolojik araçlar, eşitsizlikleri ortadan mı kaldırıyor yoksa eşitsizlikleri derinleştiriyor mu? Bu bağlamda kitabın ikinci makalesinde "Dijital Eşitsizliğin Yeni Yüzleri: Covid-19 Pandemisinin Düşündürdükleri" başlıklı çalışma ile Emre Gökalp ve Tuba Sütüoğlu, internete erişim ve kullanımı esas alarak dijital eşitsizlik konusuna ve dijital eşitsizlik düzeylerine odaklanmışlardır. Özellikle de Covid-19 pandemisinin etkisiyle dijital eşitsizliğin nasıl daha çok derinleştiğini ve görünür kılındığını verilerden ve örneklerden hareketle açıklamışlardır. Makalede dijital eşitsizliklerin kavramsal ve kuramsal çerçevesine ek olarak etnisite, yaş, toplumsal cinsiyet gibi çeşitli değişkenler göz önünde bulundurularak ele alınması, konunun çok boyutlu tartışılabilmesine imkân tanımıştır.

Dijital sosyoloji literatüründe dijitalleşme süreci ve neden olduğu etkilere dair olumlu ve olumsuz perspektiften yaklaşan iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu kitap tek bir perspektiften hareket etmek yerine makale konu başlıklarından hareketle konunun olumlu ve olumsuz yanlarını birlikte ele almıştır. Fakat bazı makaleler konusu itibarıyla dijitalleşmenin bireysel ve toplumsal yaşam üzerinde neden olduğu ya da olabileceği olumsuz noktalara daha çok odaklanmıştır. Örneğin “Dijitalleşen Dünyada Gözetim Toplumunu Anlamak: Kanıksama ve Kabul” başlıklı makalenin yazarı Aslıhan Zinderen, dijital toplumda gözetim biçimlerine ve etkisine değinmiştir. Dolayısıyla dijitalleşme sürecinin neden olduğu olumsuz durumlardan birisi de dijital gözetim ve büyük veridir. Kişisel verilerimiz çeşitli dijital araçlar yoluyla kullanılmakta ve kayıt altına alınmaktadır. Bu bağlamda literatürde dijital gözetim kavramsallaştırılmasıyla tartışılan konu önem kazanmaktadır. Klasik gözetim biçiminin yerine günümüz dijitalleşme çağında farklı gözetim biçimleri görünür olmaya başlamıştır. Böylece dijital toplumda gözetimin sınırları muğlaklaşmıştır. Aslıhan Zinderen gözetim konusunu Marx, Weber ve Foucault’nun gözetim üzerine fikirleriyle günümüzdeki dijital gözetimin özelliklerini ve günümüz gözetim biçimlerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Büyük veri ve dijital gözetimi, WhatsApp krizi ve Covid-19 pandemisi gibi somut örnekler üzerinden açıklayarak gözetim konusunun zamanla nasıl kanıksanıp kabul edildiğini açıklamıştır.

Kitapta yer alan makalelerin çoğu Covid-19 pandemi sürecinin etkileri üzerinde durmuştur. Nitekim Covid-19 süreci ve dijitalleşmeyi farklı bir perspektiften inceleyen “Dijital Sağlık ve Sosyolojik Yansımaları” başlıklı makalesinde Meryem Serdar, dijital sağlık konusuna odaklanmıştır. Yazar, dijital sağlık uygulamalarının pandemi gibi olağanüstü yaşam koşullarında sağladığı imkân ve fırsatlara değinmiştir. Bunlara ek olarak yazar e-sağlık, e-nabız, e-rapor, e-reçete gibi çeşitli sağlık uygulamaları örneğiyle sağlıkta dijitalleşmeyi sağlık sosyolojisi alanıyla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmıştır.

Dijital araçları kolaylıkla kullanabilen ve teknolojik gelişmelere kolaylıkla ayak uydurabilen bir nesil ile teknolojik gelişmelere sonradan dahil olan hızlı, sürekli değişen dijital araçlara uyum konusunda zorluk çeken nesil arasında farklılıklar meydana gelmiştir. Derya Çakmak Karapınar “Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler ve Dijital Melezler” başlıklı makalesiyle nesiller arasındaki farklılıklara dikkat çekmiştir. Yazar, nesiller arasındaki farklılıkları literatürdeki kavramsal şemalara dayanarak açıklamıştır. Öte yandan nesiller arasında keskin ayrımlar yapmanın mümkün olup olmadığını da farklı yaklaşımlara referans vererek tartışmaya açmıştır. Böylece ayrımların nasıl ve neler dikkate alınarak yapıldığı makalede ele alınmıştır.

Eğitim konusuna ilişkin kitapta u makale bulunmaktadır. Bunlar: Asiyeler Ata ve Melike Arslan'ın kaleme aldığı “Dijital Eğitim ve İletifim” makalesi, Güler Erkal Karaman'ın “evrimii ğrenme Toplulukları” makalesi ve Kübra Okumuş Dağdeler'in “Yabancı Dil ğretiminde Dijital Dönüşüm” makalesidir. Bu makaleler her ne kadar eğitim konusunun farklı noktalarına odaklanmış olsa da genel olarak u makalenin de üzerinde durduğu nokta, dijitalleşme sürecinin eğitim üzerindeki etkisidir. Bu anlamda dijital sosyoloji kapsamına dahil edilebilecek ve kitabın daha zengin bir içeriğe sahip olmasına imkân tanıyacak bazı konuların göz ardı edildiğini ifade etmek mümkündür. Örneğin dijitalleşmenin çalışma hayatı ve meslekleri nasıl etkilediği ya da sosyal bilimlerin araştırma süreçlerinde dijital araçların rolünün ne olduğu, dijital yöntemlerin araştırma süreçlerinde nasıl kullanılacağı gibi önemli konu başlıklarına yer verilmemiştir. Her ne kadar dijital eğitim ve dijital sağlık konu başlıkları içerisinde dijitalleşmenin mesleki bilgi ve beceriler ile çalışma hayatında da değişimlere neden olduğu ifade edilmiş olsa da bu çok genel ve kısa bir açıklama olmuştur. Elbette bu eksiklik kitabın literatüre sunduğu katkıya ve kitabın özgünlüğüne gölge düşürmemektedir ama eğitim konusuna ilişkin u farklı makale ayırmak yerine dijitalleşmenin farklı konularına ilişkin makalelere yer vererek çeşitliliğinin artırılması kitabı daha da zenginleştirebilirdi.

Kitapta sanal kimlik, dijital ebeveynlik, dijital diploması ve dijital aktivizm üzerine yazılmış makaleler de mevcuttur. Makaleler literatürde yer alan temel bazı kavramlara atıfla açıklanmış ve zaman zaman tartışmaya açılmıştır. Teknolojik gelişmelerin yarattığı fırsatlar ve tehditlerin neler olduğu somut örnekler, tablolar ve istatistikiler veriler ile desteklenmiştir. Dolayısıyla makalelerde kuramsal tartışmanın yanında açıklayıcı somut örnekler ile konunun toplumsal gerçeklikte neye tekabül ettiği de açıklanmaya çalışılmıştır. Makalelerin bazılarında çeşitli sorular sorarak çözüm nerileri okuyucuya bırakılırken bazılarında ise konuya ilişkin çeşitli çözüm nerileri yazarlar tarafından sunulmuştur.

Kitabın ilgili literatüre sunduğu en önemli katkı, dijitalleşme gibi henüz sınırları net olmayan, değişmeye ve dönüşmeye devam eden bir olguyu, mevcut toplumsal koşullar üzerinde yarattığı etkiler bağlamında analiz etmeye çalışmasıdır. Bu anlamda kitapta aile, birey, politika, eğitim, sağlık, eşitsizlik, aktivizm, gözetim ve kimlik konularıyla dijitalleşme sürecinin ve dijital teknolojilerin neden olduğu etkiler açıklanmıştır. Akademik bir üslupla yazılan kitabın sosyal bilimlerin farklı alanlarındaki araştırmacılar için referans niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim kitaptaki makalelerde konuya ilişkin hem ulusal hem de uluslararası literatürde yer alan temel kaynakların neredeyse tamamına değinildiği görülmektedir. Ayrıca makalelerin çoğu dijitalleşme olgusuna tek yönlü bir perspektiften yaklaşmamakta;

dijitalleşmenin avantajları ve dezavantajlarına yer vermektedir. Makale yazarların çoğunluğu, iletişim alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerden oluşmaktadır. Bu durum dijital sosyoloji konusunun medya ve iletişim, sosyal medya gibi konuları da içerisine dahil eden bir alan olması nedeniyle anlaşılabilir. Fakat *Dijital Sosyoloji Çalışmaları* başlıklı bir kitapta daha fazla sosyoloji alanından yazara yer verilerek dijitalleşmenin neden olduğu toplumsal sonuçlara ilişkin çeşitli ampirik çalışmalar ile konular desteklenebilirdi. Dolayısıyla kitapta ampirik araştırmalardan ziyade daha çok kuramsal tartışmalara yer verildiğini ifade etmek mümkündür.

Kitap, ulusal literatürde gelişmekte olan bir alana katkı sunmanın yanı sıra yeni araştırmalar için de referans kaynağı oluşturmaktadır. Ayrıca kitabın bir ders kitabı niteliğinde olduğunu ifade etmek mümkündür. Dijitalleşme, sosyal bilimlerin çalışma alanlarını, bilgiye ulaşma yollarını ve araştırma yöntemlerini de etkilemiştir. Dolayısıyla meydana gelen değişimlerin boyutlarını analiz etmek için dijital sosyoloji alanına dair daha çok araştırmaya ihtiyaç vardır.